
WALTEROVÁ, E.; ČERNÝ, K.; GREGER, D.; CHVÁL, M. **Školství – věc (ne)veřejná? Náhledy veřejnosti na školu a vzdělávání.**

Univerzita Karlova v Praze : Nakladatelství Karolinum, 2010. 307 s. ISBN 978-80-246-1882-1.

❑ Obsahem recenzované publikace je sdělení o výsledcích výzkumu veřejného mínění, který provedl Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy (v rámci projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání) v roce 2008. Výsledky tohoto výzkumu jsou rozčleněny do šesti meritorních kapitol, uvedeny jsou kapitolou o proměnách vzdělávacích potřeb a výzkumu veřejného mínění a metodologickou kapitolou, uzavřeny závěrečným shrnutím s diskusí.

Svoji recenzi budu členit způsobem odpovídajícím těmto jednotlivým částem publikace, na konci potom uvedu celkové zhodnocení.

Proměny vzdělávacích potřeb a výzkum veřejného mínění

Tato „předsazená“ kapitola tvoří úvod k celé studii. Argumentuje se v něm potřebnost důkladné analýzy názorů veřejnosti na školství jako celek, i na jeho jednotlivé součásti. Konstatuje se v ní, že zjištění z takovýchto výzkumů jsou svého druhu vyjádřením vzdělávacích potřeb. O tom mám svou pochybnost, neboť ty jsou tak diverzifikované a ve velké míře kontextuální, že je jen těžké tyto dvě věci, tedy názory veřejnosti a její vzdělávací potřeby, směřovat. Ale budiž. V každém případě je to úvod, který dokáže čtenáře nalákat k tomu, aby pokračoval ve čtení dalších kapitol.

Autoři zde také konstatují, že problémy vzdělávání nejsou v centru veřejné pozor-

nosti. Tak se to jeví, ale přece jen – nejedná se spíše o to, že lidé mají konkrétní názory na konkrétní školy (téměř každého se vzdělávání individuálně dotýká), zatímco celek nechávají stranou, protože jej prostě nepovažují za palčivý problém? My pedagogové si můžeme mezi sebou říci, že tak to není dobře, že názory veřejnosti by měly být velmi podstatnými zdrojem informací a podnětů pro vzdělávací politiku, ale to je asi tak vše. Koneckonců, kondicionál, který jsem v předcházející větě použila, naznačuje, že opatření vzdělávací politiky tak jako tak podněty plynoucí z veřejného mínění příliš nezohledňují. A do jaké míry by je vlastně – vzhledem ke zpochybnitelné kompetentnosti názoru veřejnosti na specifické jevy – zohledňovat měly?

1. Metodologie výzkumu: Jak jsme se ptali na to, co nás zajímá

Kapitola poskytuje velmi detailní vhlad do metodologie výzkumu, tedy do postupů spojených s analýzou názorů veřejnosti na různé aspekty školního vzdělávání. Dočteme se podstatně: jedná se o reprezentativní výzkum (s nadreprezentovanou skupinou rodičů), jenž není zdaleka běžný v našich pedagogických vodách, dále se dočteme o specifických tématech výzkumu, o tom, jak autoři tvořili dotazník, jak jej pilotovali, jak vybírali respondenty a sbírali data, jak se získanými datovými soubory pracovali. Pro ty čtenáře, kteří sami takový výzkum z nejrůznějších důvodů nikdy ne-

prováděli a ani provádět nebudou, to může být kapitola, kterou mohou přeskočit, nebo naopak se v ní dobře poučit o tom, „jak se to dělá“.

2. Školství a veřejnost: Percepce, aspiration, ignorance

Kapitola je vedena otázkami, zda převládá spokojenost či nespokojenost veřejnosti se stavem a vývojem školství, do jaké míry názory veřejnosti korespondují s aktuálním vývojem apod. Na základě dat se v ní konstatuje, mimo jiné, že česká veřejnost sice dlouhodobě a konzistentně pokládá školství za důležitou oblast, ale současně nepovažuje vzdělávání za naléhavý problém. Právě naopak, máme co do činění s dlouhodobou vysokou spokojeností se stavem českého školství a s převládajícím pozitivním hodnocením změn českého školství po listopadu 1989. Jak asi s takovou informací mohou naložit vzdělávací (nejen) politikové? Jako s bariérou rozvoje školství v ČR, jak se obávají autoři? To už je otázka k přemýšlení pro čtenáře.

Celkově přináší tato kapitola zajímavé výsledky. Mnohé z nich bylo možné předpokládat, např. ten o očekáváních kladených na jednotlivé aktéry vzdělávacího systému: v očích laické (nejen) veřejnosti učitelé prostě učí a úředníci řídí. V každém případě by si tyto výsledky zasloužily více interpretací, neboť kromě dobře napsaného shrnutí působí text této kapitoly možná až příliš technicistně.

3. Česká škola: Problémy současnosti, vize budoucnosti

Kapitola je uvedena docela rozsáhlým historickým exkurzem, jenž sice příliš nekorresponduje s následujícími prezentacemi výsledků výzkumu, ale autoři jej

zřejmě považují za důležitý. Celá kapitola je zacílena k dotazování na problémy školy, jak je vidí laická a rodičovská veřejnost, a to ve srovnání. Zde se potvrzuje onen předpokládaný fakt, že rodiče budou mít vyhraněnější názory a ke škole budou celkově kritičtější. Naopak jejich rodičovské představy o tom, jak by měla vypadat dobrá škola, se od názorů veřejnosti nijak neliší. Výrazně se neliší ani v tom, jakou mají možnost ovlivňovat školu.

Nejzajímavější částí této kapitoly je podle mého názoru pasáž o scénářích školy v budoucnosti. Podle uvedených zjištění si česká veřejnost přeje, aby škola měla v budoucnosti takovou podobu, která jí umožní výrazně zlepšit vzdělávání, což byl dotazníkový ekvivalent indikující „model učící se školy“. Informace, která se nabízí a která by výsledky ještě lépe ukotvila, a to rozdíly v názorech např. z hlediska věku či vzdělání respondentů, by mohla být dalším dobrým podkladem pro navazující interpretace.

4. Spravedlivý přístup ke vzdělání: kvalitní vzdělání pro všechny nebo jen pro vybrané?

Tato kapitola je věnována pedagogickému a sociologickému evergreenu, neboť zřejmě nikdy nevyřešitelnému v úplnosti, a to spravedlivému přístupu ke vzdělávání. Je to téma pro veřejnost i odborníky vážné a v různých souvislostech (zdaleka nejen školských) diskutované. Myslím, že např. graf 4.1 (s. 103), jenž ukazuje kontradiktorní otázky k situaci před rokem 1989 a po něm, položené respondentům, dobře dokumentuje také jejich rozporuplné odpovědi. Na čem se respondenti ve větší míře shodují, jsou špatné ekonomické poměry rodiny jako hlavní bariéra možnosti získat vzdělání, jaké si lidé přejí. To je varovné.

Kapitola je rozsáhlá, odpovídá vážnosti tématu, lze se v ní poučit o mnohém, např. o postojích veřejnosti ke stále diskutovanému tématu diferenciaci, tedy vyčleňování dětí ze základních škol do škol výběrových a víceletých gymnázií. Veřejnost tuto selekci nijak výrazně nepodporuje, odborný názor se snad již konečně přiklání k jejímu odmítnutí, uvidíme, k čemu se v blízké budoucnosti přikloní školští politikové. Možná si přečtou tuto kapitulu?

5. Kurikulum: předměty, kompetence, reforma

Kapitola je uvozena pohledem do vývoje kurikula. Akcentovaná je přelomová úloha Rámcových vzdělávacích programů v našem vzdělávacím systému, i když pohříchu veřejností málo reflektována. Souhlasím s autory, že to zdaleka není chyba jen samotné veřejnosti: snažil se to vůbec někdo někomu pořádně vysvětlit? Navazujícím dílčím tématem je důležitost školních předmětů očima veřejnosti, včetně analýz pohledů různých sociálních skupin a rodičů na tuto záležitost. Žádné zaznamenáníhodné rozdíly se v datech neprojevily. Stejně, jako se neprojevily rozdíly v názorech na kompetence, k nimž by základní škola měla své žáky vést. Ale nakonec, proč by se projevit měly? Shrnutí, česká veřejnost konzistentně a tradičně zdůrazňuje cizí jazyky, mateřský jazyk a matematiku jako důležité předměty, stranou ponechává „výchovy“ (náboženskou zvláště). Myslím, že na tom není nic alarmujícího, jak shrnují autoři, spíše to jen dokládá fakt, že kurikulární reforma je něco, co lidé nechávají na odborných rozhodnutích: ať už jsou to postaru naordinované „osnovy“ nebo nově RVP, jenž ordinují samotní učitelé. Zdá se, že odborný názor tu prostě vítězí nad laickým.

6. Testování žáků na konci ZŠ a nová maturita: medializováno a odkládáno

Kapitola je uvedena přehledem o tématu testování v jeho vývoji i v aktuální podobě, následně je potom téma rozčleněno do oblasti testování žáků na konci základní školy a testování v podobě maturity. Jako vstup k následujícím výsledkům dotazníkového šetření to má svou logiku. Samotná prezentace výsledků je velmi dobrá, věcně i graficky. Ukazuje mimo jiné, že česká veřejnost si stále velmi cení maturity jako tradičního dokladu o dosaženém vzdělání, a to jak v její původní podobě, tak v její navrhované nové verzi. Ta ale, jak víme, už není v současnosti jen navrhovaná, ale také realizovaná. Brzy tedy bude potřeba ptát se veřejnosti znovu.

7. Obraz učitele současnosti

Stejně jako u předcházejících kapitol, i zde autoři přináší extenzivní úvod dříve, než se pustí do samotných výsledků výzkumu veřejného mínění: nejprve o učitelské profesi očima rodičovské a širší veřejnosti, včetně konfrontace představ o ideálním učiteli a „faktickém“ učiteli, dále percepce učitelské profese ve srovnání s jinými profesemi, a to jak z hlediska společenské užitečnosti, tak sociální distance, náročnosti a platového ohodnocení. Zejména výsledky práce autorů s těmito komponentami učitelské profese ve vzájemné konfrontaci považuji za velmi zajímavé, neboť podle mého názoru přinášejí nové pohledy na věčnou otázku: proč si na jedné straně vážíme práce učitelů a hodnotíme ji jako společensky závažnou, ale současně si nemyslíme, že by učitelé nutně museli mít lepší platové ohodnocení.

Závěr: výsledky, diskuse, výzvy

Závěrečná kapitola, jak se od ní obvykle očekává, shrnuje nejdůležitější výsledky předcházejících kapitol. Je evidentní, že dalece překračuje běžně prezentovaná zjištění výsledků výzkumů veřejného mínění, neboť autoři s oporou o svoje znalosti a zkušenosti z pedagogických věd výsledky komentují a interpretují. Ideální by ovšem bylo, kdyby tyto interpretace a komentáře byli dovedli do roviny vzdělávacích potřeb veřejnosti, jsou-li skutečně z názorů veřejnosti odvoditelné, a do roviny vzdělávací politiky. To jsem v závěru publikace v takové míře, jakou jsem předpokládala, nenašla.

Oceňuji, že nám autoři v přílohách publikace nechávají nahlédnout do své kuchyně prostřednictvím dotazníku, který použili ke sběru dat, a také že udělali přátelský krok v podobě přehledu u nás uskutečněných výzkumů veřejného mínění, týkajících se otázek školství a vzdělávání.

Osobní poznámka před závěrem: recenzovala jsem rukopis před vydáním, za což mně autoři v začátku děkují. Já jim děkuji za to, že moji práci přijali jen formálně, a tedy

nebyla zbytečná, neboť část mých námětů a doporučení skutečně do publikace včlenili. Mnohé, a nebylo jich málo, naopak přehlédli. Na ty, které považuji za nejdůležitější, jsem poukázala v této recenzi.

Publikaci samozřejmě doporučuji ke čtení, neboť se jedná, jak už bylo řečeno na začátku, o zatím ojedinělý a velmi důkladný vhled do názorů české veřejnosti na školu a vzdělávání. Je třeba ocenit práci, kterou do této publikace autoři vložili. Pustili se totiž do nesnadného, až riskantního podniku s ambicí nebýt žurnalistickými jepicemi, ale důkladnými analytiky současných názorů a postojů veřejnosti ke školství a vzdělávání v souvislostech s tím, co se o daných jevech ví a bádá v odborných kruzích.

Doporučuji navíc, aby se potenciální čtenáři pustili do čtení této knížky co nejdříve, neboť jinak se dočtou o tom, co již bylo včera (např. kapitola o maturitě: nová maturita: medializováno a odkládáno). A nebude to chyba autorů. Jak známo, stačí jedna silná medializovaná událost, a vše může být jinak. Veřejné mínění prostě může být a bývá vrtkavé.

Milada Rabušicová

AUTOEVALUACE NAVZDORY?

Na cestě ke kvalitě. 2011, č. 3. ISSN 1804-1159.

Páté číslo bulletinu *Na cestě ke kvalitě*, který vychází v rámci projektu *Cesta ke kvalitě*, se především zaměřuje na další fázi autoevaluačního procesu – na vytváření autoevaluační zprávy a další práci s ní. Paradoxně se tak děje v situaci, kdy současné špičky ministerstva zpochybňují povinnost škol vytvářet evaluační zprávu, čímž – vědomě či nevědomě – přispívají k podemílání základů významné a napříč rozvinutým světem přijaté strategie zajišťování kvality práce škol zevnitř.

Zájemci o téma by se však neměli nechat odradit – bulletin nabízí řadu zajímavých, veskrze praktických podnětů. Bulletin však může být dobrým zdrojem například i pro ty, kdo z různých pozic sledují vývoj školských reforem u nás.

(mp)